

V Množici Zaradi Kompulzivnega Obnašanja Med Obredom Ostajati Sam in Zasvojen

V množici

V množici obstoječih znanj, dognanj in predvidevanj o človeku se je nekoliko lažje znajti, če si ga predstavljamo kot biopsihosocialno celoto in vsak nastali problem obdelamo sprva v treh plasteh in nato celostno. Biopsihosocialni pogled nam posameznika pokaže kot telo v stalnem gibanju, odzivajočo se osebnost in družbeni položaj v nenehnem sporazumevanju (tabela 1).

Na vsak dogodek - najsi je to potovanje, spolni odnos ali vnos mamila, ki pomeni novo spremembo - se človek telesno, duševno in družbeno odzove z gibanjem, obnašanjem in komunikacijo. Vsi trije odzivi na nastalo spremembo so medsebojno povezani.

Vse dogodke, tudi vnos mamila, je smiselno obravnavati triplastno. To nam omogoči celostno součinkovanje posameznika in dogodka, na primer psihotropne substance (tabela 2).

Precej natančno je že raziskano, do katerih biokemičnih procesov prihaja med drogo kot kemično strukturo in telesom. Kakšno obnašanje izzove mamilo pri določenem tipu osebnosti, kako se osebnost nanj prilagaja in morda celo prestrukturira, pa ostajajo neobdelana vprašanja. Le nekaj bližje smo pravilom,

človek	statično	dinamično
bio	telo	gibanje
psiho	osebnost	obnašanje
socio	osebnost	obnašanje

Tabela 1. Človek kot biopsihosocialna celota statično in dinamično.

človek in mamilo	statično	dinamično
bio	telesni receptorji in psiohotropna substanca	biokemični procesi
psiho	osebnost in obred vnosa	omama
socio	družbeni položaj in socialni pomen mamila	stigmatiziranje

Tabela2. Človek in mamilo v součinkovanju

kako se postopoma spreminja komunikacija zasvojenih z okoljem in kako na njihov družbeni položaj vpliva stigma.

Zaradi kompulzivnega

Zaradi kompulzivnega objektiviziranja v sodobni znanosti je delovanje mamila - tako kot vsi drugi zunanji vplivi na človeka - najbolj natančno dognano na področju biokemije.

Strokovnjaki se, zaradi očitne prednosti v dognanjih te vrste nasproti predvidevanjem psihosocialnih ved, nagibajo k poudarjanju pomena samih predmetov raziskovanja, denimo telesa ali mamila. Tovrstna nagibanja so

seveda neosnovana, saj neobdelana področja še niso nujno tudi nepomembna. So morda le težje oprijemljiva.

Ugotovljeni položaj receptorjev za dano psihotropno snov in biokemični procesi, ki sledijo vezavi mamila nanje, so materialna osnova simptomatike omame; ta pa se pri dani količini iste snovi razlikuje od človeka do človeka in pri posamezniku od vnosa do vnosa. Še več, nekaterim omamam ni mogoče poiskati vzporednih biokemičnih procesov. Morda je kemična struktura mamila za določene vrste omam komaj kaj pomembna.

Mamilo se od ostalih snovi, ki jih človek po različnih poteh vnaša v svoje telo, razlikuje po prijemališču oziroma mestu primarnega delovanja. Sprva ali pa najbolj izrazito učinkuje na psihične procese zaznavanja, prepoznavanja - morda tudi na druge - in je zato psihotropna snov. Alkohol kot primer take snovi najprej poseže v delovanje psihe in šele kasneje, v večjih količinah postaja pomemben tudi njegov somatski učinek. Anksiolitik, recimo Apaurin, je psihotropna snov, saj človeka pomirja z odpravljanjem tesnobe. Posredno sprosti tudi mišičevje, vendar s prijemališčem v psihi in ne kot nekateri "somatotropni", periferni mišični relaksanti, ki imajo prijemališče v mišici.

Hrana je lahko psihotropna ali "somatotropna" snov, odvisno od njene količine in kakovosti na eni in izvora apetita v telesu ali psihi na drugi strani. Vzemimo skrajnosti. Kos črnega suhega kruha tekne sestradanemu človeku, kakršnih je na svetu na pretek, tako kot bulimično nervozni bolnici kos kasneje izbruhane čokolade, vendar je v prvem primeru hrana "somatotropna", v drugem pa psihotropna, torej mamilo. Odvisno torej od osnove apetitu, ki je lahko lakota ali požrešnost.

Mamilo seveda opredeljuje njegova kemična sestava, če ta vpliva na obseg in način spremembe psihičnih funkcij. Nič manj pomembno pa ni, v kakšni obliki je pripravljeno, oziroma kakšen vnos zahteva, na primer opij inhaliranje ali heroin vbrizgavanje. Prav tako je pomembna konotacija, ki jo družba pripisuje mamilu.

Obnašanja med obredom

Obnašanja med obredom vnašanja psihotropne snovi ne kaže zanemariti, saj je od načina vnosa, in sicer od njegove nenaravnosti oziroma nenavadnosti, odvisna stopnja psihične zasvojenosti. Slednja nam pove, koliko posameznik obvladuje drogo, če sploh še, in koliko ta že določa posameznika.

Možnih obredov omamljanja je veliko, verjetno toliko kot ljudi. Po nenavadnosti obreda in nenaravnosti vnosa mamila lahko grobo ločimo štiri oblike.

Pot prehranjevanja skozi usta v prebavila je najmanj nenavadna in povsem naravna. Večina za takšno uživanje pripravljenih mamil je legalnih in celo družbeno ustreznih. Najbolj sprejemljive so razredčene alkoholne pijače. Z njimi se potreba po opoju skriva za žejo, potrebo po tekočini. Če se obred opijanja pomeša med obred hranjenja, ni le povsem sprejemljiv, temveč že kar normalen. Za oralni vnos so pripravljene tudi nekatere psihotropne snovi v tabletah. Te pa že delujejo kot zgoščen dodatek, ki bi bil avtonomnemu posamezniku odveč. Vsak, ki jih potrebuje, pa je tako simbolično odvisen od nečesa dodanega.

Pot vdihavanja skozi usta je druga oblika obreda, še vedno naravna, pa tudi po nenavadnosti ne izstopa. Sloni na vlogi ust kot pomožnega organa za zunanje dihanje v primeru potrebe po večjem zračnem pretoku, da bi ohranili ravnovesje. Potrebo zadihanega po kisiku zamenja kadilec s potrebo po inhaliranju cigaretnega dima.

Pot povleka skozi nos ali snifanje, na primer kokaina v prahu, je že zelo sofisticirana oblika in zato deluje nenavadno. O nenaravnosti poti še ne moremo govoriti. Gre le za "zlorabo" naravne poti.

Pot skozi kožo je zadnja oblika in najbolj nenavaden obred omamljanja, zato ker vnos poteka mimo naravnih poti, z uporabo invazivnih pripomočkov - brizgalk. Ljudje radi svet ocenjujejo črno-belo, in narkomanijo kar simpliciistično poistovetijo s tem obredom.

Bolj je obred nenavaden in morda celo nenaraven, več osebne moči potrebuje posameznik že samo zato, da bi ga sam pred sabo lahko opravičeval. Družbeni pomen, ki se pripisuje načinu vnosa in tudi mamilu samemu, ni za človeka kot enkratno in neponovljivo osebnost toliko pomemben sam po sebi, temveč posredno, kolikor se je uspel ponotranjiti v posameznikov družbeno-moralni abstrakt, v njegovo vest. Družbeni pomen nenavadnega vnosa mamila je negativen in izzove občutek krivde. Premagovanje tega občutka zahteva določeno moč in ponavljanje z namenom opravičevanja. Mamilo medtem deluje na svoje prijemališče v psihi, ki je zaradi tako preusmerjene pozornosti manj dejavno, že kar pasivno. Obvladovanje mamila se tako zmanjšuje s prehajanjem na bolj nenavadne obrede omamljanja, temu ustrezno pa se poudarja določenost osebnosti z njim.

Ostajati sam

Ostajati sam je za odvisneža najhujša posledica in navadno fatalna. Zaradi odrinjenosti in zavrnjenosti je prikrajšan za skupinsko voljo, ki bi v stanju zasvojenosti iznakaženi individualni volji mogoče lahko pomagala do ponovnega delovanja.

V družbi kot množici ljudi ima vsak posameznik svoj položaj. Vertikalni položaj označuje socialno moč, horizontalni pa družbeno ustreznost. Socialno močni posamezniki se na različnih mestih dvigajo kot trni iz množice. Voditelji držav, kot trenutno najbolj ustrezne institucije, se s svojo socialno močjo dvigajo v bližini centra in zelo visoko, nasprotno pa se vodje obrobni skupin, npr. terorističnih organizacij, homoseksualnih klubov in mirovnikov, dvigajo iz množice na samem obrobju, horizontalno vstran.

Posamezniki iz samega središča družbe so zavarovani pred socialnim izobčenjem, v zameno pa so se odpovedali vsej izvornosti v svojem delovanju. Tistim z obrobja zavidajo to svobodo, in česar sami ne zmorejo, pri njih označijo za neodgovorno in se nad njimi zgražajo. Družba se medtem vrti, in če posameznik z obrobja ne uspe vzdržati ravnovesja med centripetalno in centrifugalno silo, ga vrže iz množice. Zanj kot za del družbe je to socialna smrt. Posamezniki iz centra se ob tem pomirijo, saj to povsem potrdi njihova predvidevanja in prepričanja o ustreznosti, bolj varnosti lastnega položaja. Zato so intelektualcu Aldousu Huxleyu preprosti navadni ljudje lahko le zavidali eksperimentiranje z raznimi opojnimi substancami, saj je ob vsem ostal trden in ustvarjalen. Brezposelnemu brezdomcu, ki je nad izbranim mamilom izgubil vso kontrolo, pa ne ostanejo z družbenim označevanjem čisto nič dolžni.

Ljudje, ki uporabljajo v družbi nezaželeno mamilo, morda celo prepovedanega, ali pa se ga lotijo na nenavaden način ali ob neprimernem času, so v družbi potiskani stran od centra. Tako je v nam sosednji državi mnogo bolj obrozen bivši poslanec radikalne stranke Panella kot - tudi že bivši - zunanji minister De Michelis, saj si je prvi, čeprav le demonstrativno, zvil indijsko konopljo sredi parlamenta, medtem ko je drugi očitno odvisen od družbeno bolj sprejemljivega mamila.

Kljub navidezni nehumanosti ali skupinski sebičnosti se nima smisla upirati utečeni strukturi družbe kot celote. Tako v središču ustaljenim ustreza obstoj obrobni kot varen ščit pred izgubo zanesljive družbe, obrobni pa potrebujejo bolj tvegano, labilno mesto za izražanje svoje različnosti.

Tudi ni učinkovito pod fasado skrbi za družbo začeti raznih socialnih programov - pa naj bodo državni ali lokalni - za preprečevanje narkomanije, ker izhajajo le iz sebičnih bojazni posameznikov, da bi se mamila zajedla pregloboko v središče družbe in tedaj doletela tudi njihove najbližje.

In zasvojen

In zasvojen oziroma odvisen je po deseti reviziji Mednarodne klasifikacije bolezni posameznik z močno željo oziroma hrepenenjem po drogi, ki ga povsem prevzame. Diagnozo odvisnosti se lahko postavi šele tedaj, ko so tri lastnosti od devetih možnih navzoče v zadnjem letu. Take lastnosti so prej opisana močna želja po drogi, zavedanje lastnega neobvladovanja droge, jemanje drog zaradi olajševanja odtegnitvenih simptomov, navzočnost znakov fiziološke abstinence krize, pojav tolerance ali povečanje tolerance (za isti učinek je potrebno vedno več droge), zoženje osebnega repertoarja uživanja droge (način vnosa postaja vse bolj stalen), zanemarjanje drugih užitkov in dolžnosti, jemanje droge kljub poznavanju njene škodljivosti in navsezadnje hitreje izražen sindrom odvisnosti v primeru prekinitve abstinence.

Tri od devetih lastnosti morajo biti prisotne v zadnjem letu, da bi lahko

govorili o odvisnosti. Kako prisilen je tak poskus objektivacije diagnosticiranja. Kot bi medicina iz obupa, ker sodobna znanost ni zmožna z ustreznim orodjem zaobjeti zasvojenosti, segla po zapleteni simptomatologiji. Lastnosti, ki imajo različen pomen in medsebojno niso neodvisne, temveč so celo v izraziti korelaciji, so nato enako ovrednotene in obdelane z najbolj preprostimi matematičnimi funkcijami. Zahteva po prisotnosti le tretjine od vseh možnih lastnosti je tako ohlapna, da teoretično omogoča tri stanja, ki nimajo nobene skupne lastnosti, vendar so vsa tri diagnosticirana kot odvisnost.

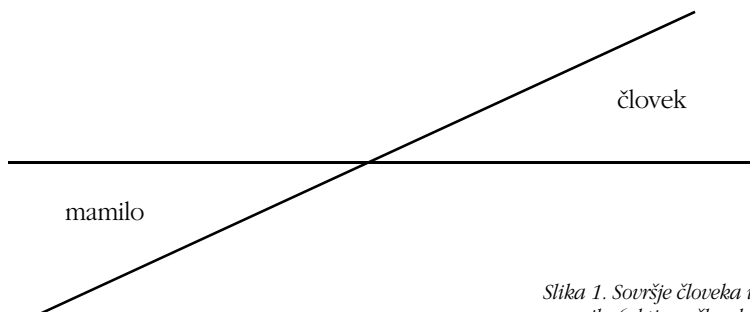
Zasvojenost sicer lahko razčlenjujemo na umetne komponente z namenom, da bi vsako zase bolje obdelali, vendar je potrebno kot v primeru razdelitve na fizično in psihično odvisnost pojava simultano meriti in tako stalno obvladovati mero povezanosti med njima; ali gre za preprosto adicijo ali morda za multiplikativno interakcijo. Po preveritvi vsakega dela pojava bi verjetno ugotovili, da za splošno odvisnost, zasvojenost kot celoto, velja ali veljajo enkratna in paralelna pravila.

Splošno zasvojenost tako fizično in psihično kot tudi socialno lahko prikažemo shematsko kot interakcijo med mamilom in človekom, če si pomagamo s paroma ravninskih kotov v geometriji. S sovršnima kotoma - zanju velja, da imata skupen vrh kota, saj ležita oba nasprotna si poltraka na isti nosilki - poskusimo ponazoriti človekov obvladan, aktivni poseg po mamilu, njegovo zanimanje zanj, odmerjanje poskusnih doz, skratka spoznavanje same droge. To je odnos **sovršja človeka in mamila** (slika 1), ko en kot predstavlja aktivnega človeka, ki vsakič odreagira drugače, njemu sovršni pa mamilo, ki predstavlja za človeka svojevrsten izziv.

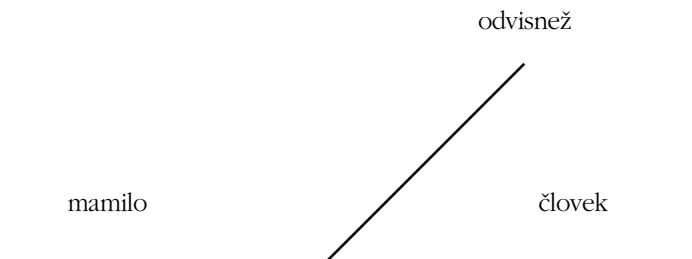
S sokotoma - zanju velja, da skupaj tvorita iztegnjeni kot, torej imata en skupen poltrak - pa ponazorimo zasvojenost, torej stanje, ko je vnos mamila vsakdanja nuja. Mamilo je tedaj že del človeka - telo odvisno od odmerka doze, osebnost od obreda in družbeni položaj od stigme. To je stanje **sokotja človeka in mamila** (slika 2), če sploh še lahko govorimo v dvojini. Sokota predstavlja ta splet človeka in mamila in sestavljata iztegnjeni kot, katerega zabrisani vrh ponazarja neizraženo voljo in otopelost pasivnega odvisneža, prepuščenega svoji ali usodi izbranega mamila.

Mnenja zdravnikov, psihologov in sociologov o tem, kaj si želi zasvojena osebnost, ko išče pomoči, so različna. Lahko si svoje zdravje predstavlja kot prihodnost, v kateri ne bo več droge, ki jo je zaslužnija. Lahko pa si ga predstavlja kot doseganje razumnega odnosa do te in vseh drugih drog. In če si že želi vzpostaviti takšen odnos, se sooči s problemom pomanjkanja tistih, ki bi ji bili pripravljeni in sposobni pokazati pot.

Še več. Namesto da bi se zasvojenemu posamezniku, ob zagotovitvi ustreznega fiziološkega ravnovesja ali morda kontroliranega minimalnega neravnovesja in začasnih delnih zadušitvi socialnega pritiska, z ustrezno psihoterapevtsko pomočjo ponudilo preobrat in ponoven anterograden osebnostni

Slika 1. Sovršje človeka in mamila (aktiven človekov poseg po mamilu), prikazano z ravninskima sovršnima kotoma

Slika 2. Sokotje človeka in mamila (zasvojenost z mamilom), prikazano s sokotoma v ravnini

razvoj, naleti vsak izmed njih v poskusu prebujanja lastne volje še na vrsto nepotrebnih "pomoči".

Tako preventivna medicina straši s škodljivostmi drog - četudi ta v nekaj primerih sploh ni dokazana - in s tem samo še povečuje frustracijo zasvojenega posameznika,

ki zna slednjo reducirati le s poviševanjem odmerka droge.

"Bivši" odvisneži se združujejo v organizacije in nudijo "pomoč" aktualno, aktivno odvisnim. Malo kdo se ob tem zaveda, da se za takim altruizmom skriva njihova latentna odvisnost, ki v njihovih osebnostih še vedno tli in potrebuje svojevrstno sproščanje v obliki reakcijske formacije in projekcije.

S posameznimi nacionalnimi programi, ki so sprejeti, ker pač statistične analize kažejo, da vsak zasvojenec ustvari štiri do šest novih in bi dopuščanje te epidemije ekonomsko ogrozilo družbo, se samo poudarja sebični ustroj družbe kot celote, kjer se "pozitivni delovni" sredini obeta premoč "negativnega potratnega" obrobja, kandidate za osebnostni preobrat pa s tem izobčuje in tako povečuje stres, ki začarani krog stresa, drogiranja, zasvojenosti in spet stresa le še pospešuje.

Ali ni bolje, da posamezniku omogočimo, da mimo nepotrebne gneče celostno prekrine lastno simbiozo z mamilom?

Andrej Marušič, rojen leta 1965 na Obali, zdravnik in psiholog, raziskovalec na Univerzitetnem zavodu za zdravstveno in socialno varstvo v Ljubljani.

LITERATURA

Eysenck, H. J. **Smoking personality and stress: psychosocial factors in the prevention of cancer and coronary heart disease**. New York: Spring-Verlag, New York Inc, 1991: 9-71.

Marušič, A. "Biti na igli". **Delo** 1992 jun 27: 28.

Marušič, A. "Kako nazaj". **Delo** 1992 jun 4: 21.

O'Doherty, F. "Is drug use a response to stress?" **Drug and Alcohol Dependence** 1991; 29: 97-106.

Ziherl, S. "Definicije odvisnosti od psihoaktivnih substanc po mednarodni klasifikaciji bolezni 10". **S** 1992; 61: 115-7.